“Ik zit hier heerlijk vrij, midden in de natuur”

Wonen op een begraafplaats

Vanuit het slaapkamerraam kijk je op de schommel, de droogmolen en de begraafplaats. Je hebt de grootste tuin van de stad en rustige buren. Maar je bent ook gastheer of -vrouw voor de bezoekers, ook in je vrije tijd. Hoe is het als je huis op een begraafplaats staat?

DOOR GERDA NATER-VAN ETTEKOVEN EN PAULINE PRIOR

Het Rooms-Katholieke kerkhof van Sneek ligt aan de rand van de stad in het groen verscholen, omringd door een gracht. De oprijlaan komt uit op een kleine rotonde, waar de rouwstoeten netjes en waardig kunnen keren. De goed onderhouden dienstwoning aan de rotonde baadt zomers in een uitbundige bloemenzee en getuigt van een gastvrije beheerder. Op deze prachtig plek woont Marian Fijlstra al 24 jaar met haar gezin. “De jongste was net een jaar toen we hier kwamen,” vertelt ze. “Het kerkhof was verwaarloosd. Van de reclassering kregen we het aanbod om mannen met een taakstraf het terrein te laten onderhouden. Ik begeleidde hen overdag; mijn man maaide in zijn vrije tijd het gras om de graven heen.”
Toen Marian in 1996 alleen kwam te staan, bood het kerkbestuur haar een baan aan als koster van de Sint Martinuskerk in Sneek. “Het is een combinatiebaan in de kerk en op het kerkhof. Zo kreeg ik een vast inkomen en kon ik op mijn lievelingsplekje blijven wonen. Als koster zorg ik ervoor dat alles goed verloopt in de zondagse mis en de rouw- en trouwdiensten. Hier op het kerkhof zorg ik voor het onderhoud van de kapel, en bij een begrafenis fungeer ik als gastvrouw. Ik zorg ervoor dat alles klaarstaat. Het kruis en het wijwater staan in mijn huiskamer, waar de pastoor en de misdienaars zich ook komen omkleden. Verder luid ik de klok totdat de stoet bij het graf is of als er een urn wordt bijgezet.”

De kleinkinderen van het echtpaar Bennink helpen bladeren ruimen op de oude Algemene Begraafplaats in Hengelo

LANDHUIS

Jakob en Anita Schoemaker wonen misschien nog wel rianter. Wie De Stille Hof in Hoogezand nadert, ziet het witte poortgebouw, dat oogt als een landhuis. Het ligt aan het water en is omgeven door groen. Zij bewonen met hun gezin de helft van dit rijksmonument op een bijzondere begraafplaats. In de andere helft bevinden zich het kantoor en de aula. De verplichting om hier te wonen valt het beheerdersechtpaar allesbehalve zwaar. “Wel moet je er allebei achter staan, want je doet dit werk samen,” zegt Jakob. Hij laat met genoegen het prachtige park zien, een meesterwerk van tuinarchitect Jan Vroom. Hij wijst op de combinatie van de Franse en Engelse tuinstijl, bijzondere plantensoorten, de plaats voor de Dodenherdenking en het vele gietijzer op de graven. Hij is op en top hovenier en zet zich in voor een verantwoord beheer van de schepping. Tegelijkertijd biedt dit werk ruimte voor zijn betrokkenheid met mensen. Jakob begeleidt leerlingen, en heeft

samen met zijn vrouw goede contacten met bezoekers.

KLEIN HUISJE, GROTE TUIN

Het poorthuis van de Oude Algemene Begraafplaats in Hengelo is klein, maar de bewoners vinden het groot genoeg. De heer en mevrouw Bennink hebben juist gekozen voor dit markante poortgebouw, dat dateert uit 1892. Links is een opbaarhuisje, de grotere ruimte rechts is hun woning. Groot genoeg, vinden ze: een woonkamer, ruime keuken, en boven een slaap- en badkamer. De poortwoning werd generaties lang bewoond door een doodgraversfamilie. De laatste nazaat verhuisde rond 2000. “In 2004 stond het te huur en wij hadden er wel zin in,” vertelt mevrouw Bennink. “We zochten een mooie plek en houden van klein, oud en rustig. Hier wonen we in het centrum, met de grootste achtertuin van Hengelo, met eekhoorns en allerlei soorten vogels. En de buren zijn heel rustig.”
Of je er ook kunt barbecueën, of de was ophangen? “Dat kan allemaal, dankzij de hoge heg tussen ons tuintje en de begraafplaats”, vertelt hij, “al zou de hond er wel eens met een bot vandoor kunnen gaan.”
De begraafplaats hoorde in de vijftiende eeuw al bij het Huis van Hengelo; het oudste nog zichtbare graf is van 1625. In 1912, toen de begraafplaats dreigde te verdwijnen, werd de Vereniging Gemeenschappelijk Onderhoud opgericht. De laatste begrafenis was in de jaren vijftig van de vorige eeuw. Deze natuurhistorisch interessante plek, waar veel bekende Hengeloërs liggen begraven, trekt op zomerse dagen veel bezoekers. Ook op het jaarlijkse concert komen veel belangstellenden af. Dit jaar was het extra feestelijk vanwege het honderdjarig bestaan van de Vereniging, ondanks de plensbuien waardoor ze naar de Waterstaatskerk moesten vluchten.
De Benninks zijn geen beheerders, maar zijn actief betrokken bij de begraafplaats. Niet alleen voor de concerten of het eeuwfeest zorgen ze dat alles er spic en span uitziet. Dagelijks openen en sluiten ze de poort en houden het voormalige opbaarhuisje schoon, waar de Vereniging tegenwoordig vergadert. De medewerkers van de groenvoorziening krijgen hier koffie en de bezoekers staan ze graag te woord. Bennink: “Als ze vragen of ze wat mogen rondlopen, zeg ik: ‘Ja, maar let wel op, ze zijn allemaal overleden!’ Vrienden komen achterom, dus via de begraafplaats, maar een Antilliaanse vriend van ons durft dat voor geen goud na vijf uur ’s middags.” Bennink staat niet gauw met zijn mond vol tanden. Op een vraag waar de hekjes voor zijn die om sommige graven staan – een teken van welstand –, antwoordt hij: “Dan kunnen ze niet weglopen. Sommigen denken dat ik dat nog meen ook! Wijzelf zijn alleen maar bang om over de boomwortels te struikelen.”

BRUIDSSTOET

Cathy van Meer, beheerder van drie begraafplaatsen in Zwijndrecht, woont met haar man Ad op de Algemene Begraafplaats. Rechts van de lange oprijlaan ligt het huis, met ogen en een mond, en een tuin achter met een tuinhuisje van waaruit je een prachtig uitzicht hebt op de vijver. Cathy: “In 1998 ben ik aangesteld als beheerder in Zwijndrecht en toen werd er gevraagd of wij in de dienstwoning wilden wonen. Om het huis aan te passen aan onze smaak hebben we drie maanden verbouwd. Daarna zijn we vanuit dit huis getrouwd. Het was heel bijzonder om met een trouwstoet te vertrekken vanaf de begraafplaats. In de begintijd woonde de dochter van mijn man hier ook. Zij vond het in eerste instantie een heel vervelend idee om te wonen op een ‘enge’ begraafplaats, maar ze was snel om. Ze is ook pas op haar drieëntwintigste het huis uit gegaan.”
Cathy, jong ogend met blonde lokken, vertelt verder: “In het begin waren mensen altijd verbaasd om mij als beheerder aan te treffen. Velen vroegen naar ‘mijn vader’ als ze vragen hadden. Ik zit daar niet mee, het is eerder opmerkelijk dat men geen vrouw verwacht. Wel moet mijn man mee als het donker is en ik de begraafplaats op ga!”
“Het is hier over het algemeen erg rustig. Bij een bepaalde windrichting hoor ik de snelweg en soms komen er ’s nachts zware goederentreinen voorbij; dan beweegt het hele ongeheide huis. Maar het meest hoor je toch de reigers, die al in februari beginnen met het maken van hun nesten.”

RAVOTTEN

Toen Marian Fijlstra met vier jonge kinderen op de begraafplaats kwam wonen, kreeg ze veel commentaar. “‘Wat doen jullie die kinderen aan,’ vroegen veel mensen. Ze vonden het zielig, kinderen hoorden niet op een kerkhof. Gelukkig dachten mijn kinderen er zelf anders over. Ze vonden het heerlijk, konden hier naar hartenlust ravotten, en als het gevroren had gingen ze met de slee op het ijs van de gracht. Ook hebben ze hun klas wel meegebracht; mochten ze om de beurt de klok luiden.

En ze voelen zich nog steeds thuis hier. De kinderen die de deur al uit zijn, komen hier nog dagelijks en helpen ook graag mee met het onderhoud."
Voordat de familie Schoemaker vijftien jaar geleden met vier kinderen de woning op De Stille Hof in Hoogezand betrok, is er binnen verbouwd om meer kamers te creëren. De jongste twee zijn hier geboren. Jakob Schoemaker: "Het eerste dat ik heb gedaan toen we hier kwamen, was het verwijderen van het bordje 'Verboden toegang voor kinderen onder de veertien zonder begeleiding'." Hij en zijn vrouw willen niet dat hun kinderen vrij spelen op de begraafplaats, maar ze mogen hen wel komen opzoeken als ze aan het werk zijn. Anita vult aan: "Ze maken wel eens een praatje met vaste bezoekers. Op hun onbevangen manier zijn ze in staat om verdrietige mensen te troosten. Ook brengen ze klasgenoten en vriendjes mee. Onze kinderen hebben op school of in de aula spreekbeurten over de begraafplaats gehouden en de klas hier rondgeleid. Dit voorjaar heeft onze jongste er op school een PowerPoint-presentatie over gegeven."
Ook op de Oude Algemene Begraafplaats in Hengelo zijn kinderen welkom. De kleinkinderen van de Benninks vinden het leuk om bladeren op te ruimen. En kinderen die met vragen komen, bijvoorbeeld omdat ze er een werkstuk over moeten maken, krijgen uitleg. De heer Bennink: "Laatst zei een kind over een graf met een enorme bloempot: 'Dat is makkelijk, die heeft zijn eigen wc!'"

NADELEN

Zijn er geen nadelen om zo bovenop je werk te wonen? Cathy van Meer: "Ik probeer wel wat privacy te houden. Zo heb ik het afgeschaft dat mensen bloemen bij mij thuis kunnen afleveren. En ik ben wel blij dat ik niet uit Zwijndrecht kom; als je bekenden moet begraven, komt dat toch veel meer binnen. Verder houd ik een beetje rekening met het feit dat ik op een begraafplaats woon. Als de gordijnen open zijn, ga ik niet op de bank liggen. We gaan ook altijd weg in de vakantietijd, anders zijn we er nooit eens helemaal uit en blijf ik betrokken bij het werk."
Jacob Schoemaker: "Het is wel eens moeilijk als mensen met klachten komen op een tijdstip dat ons niet uitkomt, maar de klachten hebben meestal met emoties te maken. De volgende dag staan ze alweer met een doosje bonbons of een bloemetje op de stoep. De voordelen winnen het, en als we weer de keus zouden moeten maken, zouden we het zo weer doen."
Marian Fijlstra ziet geen enkel nadeel: "Ik krijg wel eens de vraag of ik het niet lastig vind om altijd mensen over de vloer te hebben. Ik heb daar geen moeite mee. Als je in de straat woont, lopen er toch ook mensen voorbij? Ik zit hier heerlijk vrij, midden in de natuur." Hetzelfde geldt voor de Benninks: "Wij kunnen de poort sluiten. Dat doen we 's winters als het donker wordt. In de zomer was dat officieel om 17.00 uur, maar we hebben zelf aan het bestuur gevraagd of we de poort langer open mochten laten. Dan kunnen de mensen hier op een mooie zomeravond nog een wandeling maken." ■

De steen lichten

Onno Blom 'licht de stenen' van schrijversgraven, om via hun dood het verhaal van hun leven te vinden. Deze zomer begróef hij een schrijver, Gerrit Komrij, in Portugal.

TEKST ANJA KRABBEN, FOTO ROY DE BEUNJE

Onno Blom (1969), schrijver, journalist, biograaf noemt zichzelf een 'begraafplaatsfetisjist', maar dan vooral gericht op de graven van literatoren. Zo'n twaalf jaar geleden maakte hij samen met fotograaf Werry Crone voor *Trouw* een serie over schrijversgraven. Blom: "Dat beviel zo goed dat we besloten de serie uit te breiden en er een boek van te maken. Pas toen wij in contact kwamen met Arie Doeser, de directeur van de Koninklijke Boekverkopersbond, die kort tevoren het fonds Perzik van Onsterfelijkheid had opgericht, kreeg het plan wind onder de vleugels. Doel van het fonds: schrijversgraven met smaak en terughoudendheid restaureren."
Samen met Werry Crone bezocht Onno Blom 21 graven van vaderlandse schrijvers. Dat werd *O en voorgoed voorbij* (2012). "Zo doolden wij over begraafplaatsen en ontdekten hoe de schrijvers erbij lagen. Van de graven ging het linea recta naar die andere necropolis, de bibliotheek. Daar speurde ik naar de laatste levensfeiten en ontdekte hoe zij aan hun eind waren gekomen en bekeek via hun dood hun leven. Mijn verhalen bevatten in het klein de biografieën van de schrijvers, maar dan van achteren naar voren."
We ontmoeten Blom bij het eerste graf dat is gerestaureerd met geld van Perzik van Onsterfelijkheid, dat van Albert Verwey (1865-1937) op de Algemene begraafplaats van Noordwijk. Twee stenen verder ligt Freddy Heineken (1923-2002), in een dubbelgraf. "'Je kunt beter drinken dan schrijven,' zei de doodgraver toen ik hier voor het eerst kwam en naar de steen van Verwey vroeg." Verweys steen ziet er een stuk eenvoudiger uit dan die van de bierbrouwer.
Deze zomer is het tweede met geld van het fonds gerestaureerde graf onthuld op De Nieuwe Ooster in Amsterdam. Het graf van de dichter Jacques Perk (1859-1881), jong overleden, nog voordat één dichtbundel van hem verschenen was. Blom heeft er een ontroerend mooi verhaal over geschreven, maar dat mag u lezen in *O en voorgoed voorbij*.
De laatste auteur wiens graf en dood in het boek wordt beschreven is Mulisch (1927-2010), die is begraven op Zorgvlied. Blom kende Mulisch persoonlijk, evenals Wolkers (1925-2007); Blom is bezig aan zijn biografie. Wolkers staat er niet